

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК 341.17

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-177

К. О. САВЧУК

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОПЕРАЦІЙ НАТО З КОЛЕКТИВНОЇ ОБОРОНИ, ОРГАНІЗОВАНИХ НА ПІДСТАВІ СТ. 5 ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ*

Здійснено юридичний аналіз операцій, проведених НАТО на підставі ст. 5 Північноатлантичного договору 1949 р. Зокрема, вивчено особливості прийняття рішення про проведення таких операцій, їх мандат, а також особливості завершення. Окрему увагу приділено розширенню ролі НАТО у подоланні сучасних загроз безпеці її держав-членів.

Ключові слова: Північноатлантичний договір, колективна оборона.

Savchuk Kostantyn. The international legal characteristic of NATO's collective defence operations, organized on the basis of Art. 5 of the North Atlantic Treaty

The article provides a legal analysis of NATO-led operations under Art. 5 of the North Atlantic Treaty 1949. In particular, the peculiarities of decision-making on such operations, their mandates, as well as the peculiarities of completion, were

© САВЧУК Костянтин Олександрович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID 0000-0001-6966-1139; e-mail konstantinsavchuk@rambler.ru

* Стаття виконана в рамках наукового проекту «Правові засади митворчої діяльності міжнародних регіональних організацій у контексті відновлення територіальної цілісності України»

studied. Particular attention has been paid to expanding NATO's role in addressing today's security threats to its member states.

Key words: *North Atlantic Treaty, collective defence.*

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) є воєнно-політичним блоком, створеним у 1949 р. для формування системи колективної оборони в районі Північної Атлантики, а також збереження там миру і безпеки, розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин. Наріжним каменем діяльності цієї Організації є передбачений ст. 5 Північноатлантичного договору 1949 р. (далі Договір 1949 р.)¹ механізм колективної оборони. Однак попри те, що в часи створення НАТО її першорядною, однак негласною метою було стримування СРСР у реалізації його прагнення поширити свій вплив на країни Західної Європи, до моменту розпаду Радянського Союзу, Північноатлантична організація, як така, не ініціювала та не брала участі в жодній операції збройного характеру, й зокрема такій, що була б організована для реалізації механізму колективної оборони, передбаченого ст. 5 Північноатлантичного договору 1949 р. Забігаючи наперед, відзначимо, що НАТО вдалася до механізму ст. 5 Договору 1949 р. тільки один раз, і його задіяння призвело до суттєвих змін не лише у міжнародному праві, а й геополітиці середземноморського регіону. Тому практика реалізації ст. 5 Договору 1949 р. потребує ґрунтовного вивчення, що українською наукою міжнародного права зроблено недостатньою мірою.

Загалом правові засади колективної оборони НАТО закладаються передусім: ст. 51 Статуту ООН (передбачає право держави на індивідуальну та колективну самооборону), а також, як вже говорилося, ст. 5 (регулює механізм колективної оборони) та ст. 6 (регулює територію поширення даного механізму) Договору 1949 р. Так, метою задіяння механізму колективної оборони є відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні. Юридичною підставою для його задіяння є виключно збройний напад на одну або декілька держав-учасниць Договору 1949 р. При цьому НАТО, виходячи із небезпек, що існували в той чи інший історичний період, неодноразово уточнювала в своїх документах перелік заходів, які можуть вважатися збройним нападом в розумінні ст. 5 Договору 1949 р. Зокрема, в Стра-

тегічній концепції Альянсу 1999 р., було зазначено, що «безпека Альянсу має розглядатися в глобальному контексті. На інтересах Альянсу можуть позначитись інші, ширші ризики, такі, як акти тероризму, саботаж, організована злочинність і переривання постачання життєво важливих ресурсів»² й це положення одержує особливе значення з огляду на трагічні події, що мали місце в США 11 вересня 2001 р.

Сам механізм колективної оборони полягає в тому, що кожна держава-член НАТО надасть допомогу тій державі-члену чи державам-членам, які зазнали нападу, й одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили. Важливою процесуальною складовою цього механізму є негайне повідомлення Ради Безпеки ООН про будь-який подібний збройний напад та всі вжиті внаслідок цього заходи. При цьому здійснення заходів колективної оборони триватиме доти, доки Рада Безпеки ООН не вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

Подією, що змусила НАТО застосувати передбачений ст. 5 Північноатлантичного договору механізм колективної оборони, стало вчинення 11 вересня 2001 р. членами терористичної організації Аль-Каїда чотирьох терористичних актів на території США. Вже в цей же день Північноатлантична Рада НАТО зробила Заяву³, в якій висловила спільну рішучість держав-членів НАТО боротися з тероризмом. Заява Ради, здійснена на наступний день, тобто 12 вересня 2001 р.⁴, стосувалася вже готовності держав-членів Альянсу розпочати механізм колективної оборони, передбачений ст. 5 Договору 1949 р., та визначала умови початку даного механізму – доведення факту, що терористичні акти були спрямовані з-за кордону проти Сполучених Штатів Америки. Окрім цього, Генеральний секретар НАТО поінформував про це рішення Генерального секретаря ООН⁵.

Докази, що доводили факт нападу на США, були надані нею Північноатлантичній Раді 2 жовтня 2011 р.⁶, яка визнала їх такими, що підпадають під ст. 5 Договору 1949 р. В результаті 4 жовтня 2004 р. цей орган НАТО, на прохання США, ухвалив 8 заходів, які мали бути здійсненими на підтримку Сполучених Штатів Америки, а саме: посилення заходів із протидії теро-

ризму та обміну розвідувальними даними, а також співробітництва як на двосторонньому рівні, так і в рамках компетентних структур НАТО у відповідній сфері; надання допомоги державам-членам Альянсу та іншим державам, яким може серйозно загрожувати терористична діяльність через те, що вони підтримали антитерористичну кампанію; вжиття необхідних заходів з метою гарантування підвищеного рівня безпеки об'єктів США та інших держав-членів на їх території; повернення необхідних спільних сил та засобів Альянсу, задіяних в інших операціях чи навчаннях, у зону відповідальності НАТО; надання необмеженого права прольоту над своїми територіями військовим літакам США та інших держав-членів, які будуть залучені до участі в операції, а також доступу до портів та аеродромів на території країн членів НАТО для ведення антитерористичної операції, зокрема для здійснення дозаправлення. Також Альянс висловив готовність розгорнути у Східному Середземномор'ї як підрозділи постійно діючих ВМС НАТО з метою забезпечення присутності Організації в регіоні й демонстрації рішучості, так і підрозділи десантних сил раннього попередження для участі в антитерористичній операції⁷. В результаті силами НАТО було організовано та проведено дві операції: на території США (Operation «Eagle Assist»), що також було безпрецедентним досвідом для цієї Організації, та в Середземному морі (Operation «Active Endeavour»).

Operation «Eagle Assist» тривала з 9 жовтня 2001 р. по 16 травня 2002 р. і в її проведенні були задіяні спочатку п'ять, а з січня 2002 р. ще два військові стратегічні літаки дальнього радіолокаційного виявлення, що належали до Повітряних сил раннього попередження та контролю НАТО (AWACS). При цьому залучення цих літаків дало змогу вивільнити літаки США, необхідні для проведення антитерористичної операції в Афганістані⁸. Мета операції «Eagle Assist» зводилася до захисту повітряного простору США та попередження можливих атак, подібних до тих, що були вчинені 11 вересня 2001 р. Підставами для її завершення стали: істотне поліпшення становища ППО США; розширення співробітництва між цивільними та воєнними органами влади та оцінка США своєї внутрішньої безпеки⁹.

Інша операція, Operation «Active Endeavour»¹⁰, тривала з 26 жовтня 2001 р. по 9 жовтня 2016 р. Вона завершилася у зв'яз-

ку із початком в цьому регіоні іншої більш широкої операції НАТО – Operation «Sea Guardian». Первісно Operation «Active Endeavour» здійснювалася виключно власними силами НАТО (зокрема, Постійної військово-морської групи Середземномор'я (STANAVFORMED), що з 2005 р. була реформована у 2-у Постійну військово-морську групу НАТО (SNMG 2)) та силами її держав-членів, однак з 2004 р. до виконання Операції почали приєднуватися і держави-партнери Альянсу, в тому числі Україна. Територія її виконання змінювалася: спочатку Операція охоплювала тільки Східне Середземномор'я, а з 2004 р. – все Середземне море. Мандат цієї Операції також не був постійним, що обумовлювалося змінами як ситуації у регіоні, так і баченням НАТО своєї військової стратегії. Зокрема, на офіційному сайті НАТО мандат Operation «Active Endeavour» коротко охарактеризований так: «у міру того, як Альянс протягом багатьох років удосконалював свою роль у боротьбі з тероризмом, повноваження операції було продовжено, а її мандат регулярно переглядався. Крім відстеження та контролю підозрілих суден для збереження безпеки моря, він також мав за мету створити картину морської діяльності в Середземномор'ї»¹¹. Командування операцією здійснювалося Союзним командуванням морським компонентом (штаб розташовувався у м. Неаполі, Італія), що у 2013 р. був реформований у Союзне морське командування НАТО із перенесенням штабу до Нортвуду, Велика Британія.

Якщо говорити безпосередньо про антитерористичну операцію в Афганістані, яка отримала назву «Enduring Freedom» («Непохитна свобода»), то для повнішого розуміння сутності механізму колективної оборони, передбаченого ст. 5 Договору 1949 р., необхідно чітко усвідомлювати, що її розпочали не НАТО, а США та Велика Британія. Ці держави поінформували Раду Безпеки ООН¹² та Генерального секретаря НАТО¹³ про її початок, й останній у своїй Заяві уточнив воєнні заходи, що мали здійснюватися США та Великою Британією під час Операції (нанесення ударів по таборах, в яких тренуються терористи з Аль-Каїди та по військових об'єктах талібів на території Афганістану), а також ступінь готовності інших держав-членів Альянсу підтримувати цю операцію, зокрема шляхом запровадження перелічених 8 заходів та надання безпосередньої вій-

ськової допомоги у ході подальшого проведення операції. Окрім цього, в перші місяці операції «Непохитна свобода» безпосередні активні збройні дії (удари авіації по військових об'єктах та наземні операції спецпризначенців) також здійснювалися силами держав-членів НАТО, а не силами самої Організації. Альянс шляхом реалізації визначених Північноатлантичною радою 8 заходів лише сприяв здійсненню США та іншими союзниками антитерористичної операції в Афганістані. На необхідності розмежування дій НАТО та колективних дій її держав-членів, вчинених у відповідь на терористичні акти США 11 вересня 2001 р., наголошується також у науковій літературі. Наприклад, зазначається, що «роль Північноатлантичного союзу аж ніяк не пов'язана безпосередньо з нападом на Афганістан та операцією «Непохитна свобода» і полягала в підтримці й сприянні примусовим діям під керівництвом США. Незважаючи на те, що учасники НАТО особисто брали участь в останніх, будь-яку участь Альянсу та ПАР (Північноатлантичної Ради. – К. С.) в спрямуванні та плануванні дій було виключено із самого початку»¹⁴.

Однак з часом роль НАТО в рамках військових дій на території Афганістану змінилась. Як відомо, перші місяці здійснення операції «Непохитна свобода» призвели до падіння режиму талібів у Афганістані, у зв'язку з чим Рада Безпеки ООН Резолюцією 1386 (2001)¹⁵ дозволила створення Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) під командуванням провідних держав, що надавали свій військовий контингент для участі в цій ініціативі ООН (спочатку Великої Британії, потім Туреччини, яку змінили разом Німеччина та Нідерланди), які мали надавати допомогу в забезпеченні безпеки спочатку в Кабулі та прилеглих районах, а згодом на більшій території, і їх діяльність, безумовно, можна сприймати як діяльність у сфері миру.

Однак у квітні 2003 р. Північноатлантична Рада прийняла рішення з серпня 2003 р. розширити та активізувати свою підтримку ISAF, що означало здійснення нею фактичного керівництва цими силами, а саме: командувач силами призначався від однієї з держав-членів НАТО, яка надавала війська; стратегічна координація, командування і управління силами покладалися на Штаб Верховного головнокомандувача Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі; функції з політичного керівництва

та координації — на Північноатлантичну раду в тісній консультації з країнами, які надають війська для Операції Сил, але які не є членами НАТО. Водночас усі ці повноваження мали здійснюватися НАТО в рамках мандату, визначеного Радою Безпеки ООН¹⁶. Й, до речі, на офіційному сайті цієї організації остання операція називається «першою місією НАТО за межами Євroatлантичного регіону», однак більш докладної юридичної оцінки підставам розширення НАТО території своєї діяльності, як і підставам¹⁷ перебрання на себе функцій з керівництва ISAF, тут не дається¹⁸. Отже, починаючи з 2003 р. НАТО почала здійснювати на території Афганістану діяльність у сфері миру.

Повертаючись до операції «Непохитна свобода», необхідно також підкреслити, що правовою підставою для її здійснення виступала не тільки ст. 51 Статуту ООН та ст. 5 Договору 1949 р., а й Резолюція Ради Безпеки ООН 1368 (2001) від 12 вересня 2001 р.¹⁹ Зокрема, в останній було: висловлено рішучість цього органу ООН боротися усіма засобами з погрозами для міжнародного миру і безпеки, що породжуються терористичними актами, та закріплено визнання невід'ємного права на індивідуальну та колективну самооборону згідно із Статутом ООН (преамбула); терористичні напади, вчинені 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, Вашингтоні (округ Колумбія) і Пенсильванії, як і будь-який акт міжнародного тероризму, названо загрозою для міжнародного миру та безпеки (п. 1); закріплено заклик до всіх держав терміново задіяти спільні зусилля для передачі правосуддю виконавців, організаторів і спонсорів цих терористичних нападів, а також заклик до міжнародного співтовариства в цілому подвоїти свої зусилля із запобігання і припинення терористичних актів (пп. 3 і 4); висловлено готовність вжити всіх необхідних кроків, щоб відреагувати на терористичні напади 11 вересня 2001 року, і вести боротьбу з усіма формами тероризму відповідно до своїх обов'язків по Статуту ООН (п. 5). Отже, ці положення Резолюції 1368 (2001) були розцінені як такі, що визнають право держав на індивідуальну чи колективну оборону у випадку вчинення щодо них актів міжнародного тероризму, що, в свою чергу, й стало для США та їх союзників підставою для проведення на території Афганістану операції воєнного характеру. Наприклад, у Постанові Федерального уряду ФРН від 7 листопада 2001 р., затвер-

джений Бундестагом ФРН 16 листопада 2001 р., згідно з якою був призначений військовий контингент ФРН для участі в операції «Непохитна свобода», зазначалося, що «проти загроз міжнародному миру та безпеці з боку терористичних актів, відповідно до резолюції 1368 (2001), слід вживати всіх необхідних кроків. Збройні сили Німеччини діють спільно із США та його союзниками на основі статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй та статті 5 Північноатлантичного договору у збройній боротьбі з міжнародним тероризмом. Для цього Бундесвер бере участь в операції «Enduring Freedom». Метою цієї операції є ліквідація засобів терористичного командування та навчання, боротьба з терористами, засудження та притягнення їх до відповідальності, а також постійне недопущення інших підтримувати терористичну діяльність. Збройні сили Німеччини роблять внесок у це своїми спроможностями. Внесок також включає послуги із гуманітарної допомоги»²⁰.

Окреслений вище підхід до положень Резолюції 1368 (2001) підтримувався і багатьма юристами-міжнародниками. Наприклад, зазначалося, що: «атаки 11 вересня трансформували роль ООН у боротьбі з тероризмом. Скориставшись своїми квазілегіслативними повноваженнями, Рада Безпеки прийняла Резолюції 1368 та 1373, встановивши три опори чинної глобальної системи контртероризму. Перша опора базується на принципі Резолюції 1368, згідно з яким держави мають право на самооборону при нападах або погрозах з боку терористичних груп чи приборчників тероризму»²¹. Водночас такий підхід до Резолюції 1368 (2001) не був одностайним й зазнавав критики²². Незважаючи на цю неоднозначність, у сучасній зарубіжній науці поступово утверджується позиція про можливість реалізації державою права на самооборону щодо іншої держави, яка є відповідальною за застосування терористичними угрупованнями сили проти першої. «Самооборона може здійснюватися тільки як відсіч державі, якій інкримінується збройний напад. Дана концепція не включає самооборону відносно застосування сили недержавними суб'єктами. Застосування воєнної сили щодо держави є виправданим тільки тоді, коли на неї покладається відповідальність за застосування сили недержавними суб'єктами, наприклад терористичний напад. Обсяг заходів самооборо-

ни повинен бути співмірним тяжкості нападу, що виправдовує самооборону (принцип співрозмірності)»²³.

Операція «Непохитна свобода» завершилася наприкінці 2014 р. у зв'язку із тим, що афганські сили повністю взяли на себе відповідальність за безпеку в своїй державі²⁴. З тієї ж причини і в той же час була згорнута і діяльність ISAF. Однак вже з 1 січня 2015 р. США розпочало в цій державі нову операцію «Freedom's Sentinel» («Страж свободи»), для продовження боротьби з міжнародним тероризмом, а НАТО – операцію «Resolute Support» («Рішуча підтримка») для забезпечення подальшого навчання, консультивання та допомоги афганським силам безпеки²⁵.

Таким чином, НАТО, як міжнародна організація, створена для стримування СРСР, вперше звернулася до передбаченого ст. 5 Договору 1949 р. механізму колективної оборони тільки у 2001 р., після вчинення на території США терактів 11 вересня. З розпадом СРСР НАТО постійно адаптувалася до нових викликів безпеці, й зокрема визнавала, що міжнародний тероризм у сучасному світі також може становити небезпеку для держав. Тому вже 12 вересня 2001 р. з боку Альянсу почали вживатися заходи із підготовки до задіяння механізму колективної оборони, які, однак, не були передбачені ст. 5 Договору 1949 р. Зокрема, цією Організацією були визначені умови початку механізму колективної оборони (доведення факту, що терористичні акти були спрямовані з-за кордону проти Сполучених Штатів Америки) та строк подачі відповідних доказів (1 місяць). Після того, як потрібні докази були надані й розцінені НАТО як переконливі, держави-члени Альянсу (спочатку США та Велика Британія, а через короткий проміжок часу до них приєдналася низка інших) розпочали здійснення заходів колективної оборони на території Афганістану (антитерористична операція «Непохитна свобода»), попередньо повідомивши про це Раду Безпеки ООН (що відповідає ст. 5 Договору 1949 р.) та Генерального секретаря НАТО. НАТО не брала участі у даній операції, а лише за допомогою власних військових сил (принаймні спочатку) підтримувала своїх членів, що брали участь в антитерористичній операції в Афганістані шляхом проведення на території США операції «Eagle Assist» (9 жовтня 2001 р. по 16 травня 2002 р.) та в Середземному морі – «Active Endeavour» (26 жовтня 2001 р. по

9 жовтня 2016 р.) Причому підставою для їх проведення також була ст. 5 Північноатлантичного договору.

З розвитком подій в Афганістані НАТО фактично за власною ініціативою взяла на себе додаткову роль – керівництво організованими Радою Безпеки ООН Міжнародними силами сприяння безпеці (ISAF), які, по суті, здійснювали миротворчу діяльність. Операція «Непохитна свобода», як і функції ISAF, було згорнуті наприкінці 2014 р., однак не у зв'язку із вжиттям Радою Безпеки ООН заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки (в якості яких можна було розглядати створення ISAF), а через готовність афганських сил повністю взяти на себе відповідальність за безпеку в своїй державі. Хоча з 1 січня 2015 р. США та НАТО розпочали нові операції у цій державі: перша в сфері боротьби з тероризмом, друга – підвищення рівня підготовки органів безпеки Афганістану.

Отже, прогалини ст. 5 Договору 1949 р. змусили Альянс самостійно формувати процедуру задіяння механізму колективної оборони (надання доказів та прийняття рішення Північноатлантичною радою, хоча сама ст. 5 цього не вимагає) та дали простір для досить широкого розуміння заходів колективної оборони, доповнення їх заходами з підтримки держав-членів Альянсу, що здійснювали антитерористичну операцію, в тому числі керованими органами Альянсу воєнними силами НАТО. Окрім цього, не тільки рамковий характер ст. 5 Договору 1949 р., а й воєнно-політична ситуація в Афганістані обумовили те, що операції «Непохитна свобода» та «Active Endeavour» тривали понад десять років (нині їх замінили нові операції) й не були завершені навіть після створення Радою Безпеки ООН Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF).

1. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008. 2. Стратегічна Концепція Альянсу, затверджена главами держав і урядів, які взяли участь в засіданні Північноатлантичної ради у Вашингтоні (Федеральний округ Колумбія) 23-24 квітня 1999 року. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=uk. 3. Statement by the North Atlantic Council from 11 September 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060614225908/http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-122e.htm>.

4. Statement by the North Atlantic Council from 12 September 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060615122233/http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>. 5. Див.: Колективна оборона – Стаття 5. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_110496.htm?selectedLocale=uk; NATO reaffirms Treaty commitments in dealing with terrorist attacks against the US from 12 sept 2001 URL: <https://web.archive.org/web/20060615191641/http://www.nato.int/docu/update/2001/0910/e0912a.htm> 6. Invocation of Article 5 confirmed. URL: <https://web.archive.org/web/20060612192059/http://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm>. 7. Заява для преси Генерального секретаря НАТО з приводу ухвалення Північноатлантичною радою рішення щодо введення в дію статті 5 Вашингтонського договору у зв'язку із терористичними актами у Сполучених Штатах Америки 11 вересня 2001 року від 4 жовтня 2001 р. URL: <https://web.archive.org/web/20060617171035/http://www.nato.int/docu/other/ukr/2001/s011004u.htm>. 8. Заява Генерального секретаря НАТО лорда Робертсона від 8 жовтня 2001 р. URL: <https://web.archive.org/web/20060617170518/http://www.nato.int/docu/other/ukr/2001/p01-138u.htm>. 9. Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist from 30 Apr. 2002. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_19412.htm?selectedLocale=en. 10. Про неї див. докладніше: NATO Naval Force deploys to Eastern Mediterranean. AFSOUTH Press Releases from 9 October 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060617171026/http://www.nato.int/docu/update/2001/1008/e1009a.htm>; Operation Active Endeavour (Archived). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm. 11. Operation Active Endeavour (Archived). Op cit. 12. Письмо Постоянного представителя Соединенных Штатов Америки при Организации Объединенных Наций от 7 октября 2001 года на имя Председателя Совета Безопасности от 7 октября 2001 г. URL: <https://www.undocs.org/ru/s/2001/946>; Письмо Временного Поверенного в делах Постоянного представительства Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии при Организации Объединенных Наций от 7 октября 2001 года на имя Председателя Совета Безопасности от 7 октября 2001 г. URL: <https://undocs.org/ru/S/2001/947>. 13. Заява Генерального секретаря НАТО лорда Робертсона від 8 жовтня 2001 р. Op cit. 14. International Cooperation in Counter-terrorism: The United Nations and Regional Organizations in the Fight Against Terrorism / Ed. by Giuseppe Nesi. Ashgate Publishing, Ltd., 2006. P. 183. 15. Резолюция 1386 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4443-м заседании, 20 декабря 2001 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_952. 16. Письмо Генерального секретаря от 16 апреля 2003 года на имя Председателя Совета Безопасности S/2003/503. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/503>; Письмо Генерального секретаря Организации Объединенных Наций от 7 октября 2003 года на имя Председателя Совета Безопасности S/2003/970. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/970>. 17. В Листі Генерального секретаря ООН від 16 квітня 2003 р. на ім'я Голови Ради Безпеки ООН називалися такі підстави для прийняття Північноатлантичною радою рішення про активізацію участі

НАТО в діяльності ISAF: 1). прохання провідних держав, що надавали війська для Міжнародних сил й які, ґрунтуючись на їх досвіді в Афганістані, прийшли до висновку про необхідність забезпечення більшого наступництва в плануванні та структурі ISAF; велика роль НАТО в підтримці існуючих сил ISAF, а саме підтримка 14 країнами-членами НАТО приблизно 95 % сил ISAF. Див.: Письмо Генерального секретаря от 16 апреля 2003 года на имя Председателя Совета Безопасности. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/503>. 18. ISAF Forces in Afghanistan from 05-Feb-2006. URL: https://web.archive.org/web/20060624215716/http://www.afnorth.nato.int/ISAF/Backgrounders/bg001_isaf.htm. 19. Резолюция 1368 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4370-м заседании, 12 сентября 2001 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_896. 20. Beschluss der *Bundesregierung* vom 7. November 2001, dem der Deutsche Bundestag am 16. November 2001 zugestimmt hat. Bundestagsdrucksache. 15/37 vom 6. November 2002. URL: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/000/1500037.pdf>. 21. Messmer W. B., Yordan C. The origins of united nations' global counter-terrorism system. *Historia Actual Online*. № 22 (Primavera). 2010. P. 173. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3671376>. 22. Ulfstein G. Terrorism and the Use of Force. *Security Dialogue*. Vol 34. No 2. June 2003. pp. 153-168. URL: <http://ulfstein.net/wp-content/uploads/2012/08/Terrorism-and-the-Use-of-Force.pdf>; Bruha Th., Bortfeld M. Terrorismus und Selbstverteidigung Voraussetzungen und Umfang erlaubter Selbstverteidigungsmaßnahmen nach den Anschlägen vom 11. September 2001. *Vereinte Nationen*. 2001. № 5. S. 161-167. URL: https://zeitschrift-vereinte-nationen.de/fileadmin/publications/PDFs/Zeitschrift_VN/VN_2001/Heft_5_2001/01_Beitrag_Bruha_Bortfeld_VN_5-01.pdf. 23. Боте М. Обеспечение международного мира и безопасности и право вооруженных конфликтов. *Международное право = Völkerrecht* / В. Г. Витцум [и др.]; пер. с нем. / [В. Бергманн, пред., сост.]; [науч. Ред. и сост. указ. Т. Ф. Яковлева]. Москва: Инфотропик Медиа, 2011. С. 832. 24. Operation Enduring Freedom comes to an end. By DOD News, Defense Media Activity December 29, 2014. URL: https://www.army.mil/article/140565/Operation_Enduring_Freedom_comes_to_an_end/. 25. Resolute Support Mission in Afghanistan from 18 Jul. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm?selectedLocale=en.

References

1. Pivnichnoatlantychnyi dohovir vid 4 kvitnia 1949 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008. 2. Stratehichna Kontseptsiia Aliansu, zatverdzhena hlavamy derzhav i uriadiv, yaki vzialy uchast v zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady u Vashynhtoni (Federalnyi okruh Kolumbiia) 23-24 kvitnia 1999 roku. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=uk. 3. Statement by the North Atlantic Council from 11 September 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060614225908/http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-122e.htm>. 4. Statement by the North Atlantic Council from 12 September 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060615122233/http://www.nato.int/docu/>

pr/2001/p01-124e.htm. **5.** Дув.: Kolektyvna oborona – Stattia 5. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_110496.htm?selectedLocale=uk; NATO reaffirms Treaty commitments in dealing with terrorist attacks against the US from 12 sept 2001 URL: <https://web.archive.org/web/20060615191641/http://www.nato.int/docu/update/2001/0910/e0912a.htm> **6.** Invocation of Article 5 confirmed. URL: <https://web.archive.org/web/20060612192059/http://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm>. **7.** Zaiava dlia presy Heneralnoho sekretaria NATO z pryvodu ukhvalennia Pivnichnoatlantychnoiu radoiu rishennia shchodo vvedennia v diiu statti 5 Vashynhtonskoho dohovoru u zviazku iz terorstychnymy aktamy u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky 11 veresnia 2001 roku vid 4 zhovtnia 2001 r. URL: <https://web.archive.org/web/20060617171035/http://www.nato.int/docu/other/ukr/2001/s011004u.htm>. **8.** Zaiava Heneralnoho sekretaria NATO lorda Robertsona vid 8 zhovtnia 2001 r. URL: <https://web.archive.org/web/20060617170518/http://www.nato.int/docu/other/ukr/2001/p01-138u.htm>. **9.** Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist from 30 Apr. 2002. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_19412.htm?selectedLocale=en. **10.** Pro nei dyv. dokladnishe: NATO Naval Force deploys to Eastern Mediterranean. AFSOUTH Press Releases from 9 October 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20060617171026/http://www.nato.int/docu/update/2001/1008/e1009a.htm>; Operation Active Endeavour (Archived). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm. **11.** Operation Active Endeavour (Archived). Op cit. **12.** Pysmo Postoiannoho predstavytelia Soedynennykh Shtatov Ameryky pry Orhanyzatsyy Objedynennykh Natsyi ot 7 oktiabria 2001 hoda na ymia Predsedatelia Soveta Bezopasnosti ot 7 oktiabria 2001 h. URL: <https://www.undocs.org/ru/s/2001/946>; Pysmo Vremennoho Poverennoho v delakh Postoiannoho predstavytelstva Soedynennoho Korolevstva Velykobrytany y Severnoi Yrlandyy pry Orhanyzatsyy Objedynennykh Natsyi ot 7 oktiabria 2001 hoda na ymia Predsedatelia Soveta Bezopasnosti ot 7 oktiabria 2001 h. URL: <https://undocs.org/ru/S/2001/947>. **13.** Zaiava Heneralnoho sekretaria NATO lorda Robertsona vid 8 zhovtnia 2001 r. Op cit. **14.** International Cooperation in Counter-terrorism: The United Nations and Regional Organizations in the Fight Against Terrorism / Ed. by Giuseppe Nesi. Ashgate Publishing, Ltd., 2006. P. 183. **15.** Rezoliutsiya 1386 (2001), pryniataia Sovetom Bezopasnosti na eho 4443-m zasedany, 20 dekabria 2001 hoda. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_952. **16.** Pysmo Heneralnoho sekretaria ot 16 aprelia 2003 hoda na ymia Predsedatelia Soveta Bezopasnosti S/2003/503. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/503>; Pysmo Heneralnoho sekretaria Orhanyzatsyy Ob'edynennykh Natsyi ot 7 oktiabria 2003 hoda na ymia Predsedatelia Soveta Bezopasnosti S/2003/970. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/970>. **17.** V Lysti Heneralnoho sekretaria OON vid 16 kvitnia 2003 r. na im'ia Holovy Rady Bezpeky OON nazyvalysia taki pidstavy dlia pryiniattia Pivnichnoatlantychnoiu radoiu rishennia pro aktyvizatsiiu uchasti NATO v diialnosti ISAF: 1). prokhannia providnykh derzhav, shcho nadavaly viiska dlia Mizhnarodnykh syl y yaki, gruntuiuchys na yikh dosvidi v Afhanistani, pryishly do vysnovku pro neobkhdnist

zabezpechennia bilshoho nastupnytstva v planuvanni ta strukturi ISAF; velyka rol NATO v pidtrymtsi insuiuchykh syl ISAF, a same pidtrymka 14 krainamy-chlenamy NATO pryblzno 95 % syl ISAF. Dyv.: Pysmo Heneralnoho sekretaria ot 16 aprelia 2003 hoda na ymia Predsedatelia Soveta Bezopasnosti. URL: <https://undocs.org/ru/S/2003/503>. **18.** ISAF Forces in Afghanistan from 05-Feb-2006. URL: https://web.archive.org/web/20060624215716/http://www.afnorth.nato.int/ISAF/Backgrounders/bg001_isaf.htm. **19.** Rezoliutsiya 1368 (2001), pryniataia Sovetom Bezopasnosti na eho 4370-m zasedannyi, 12 sentiabria 2001 hoda. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_896. **20.** Beschluss der Bundesregierung vom 7. November 2001, dem der Deutsche Bundestag am 16. November 2001 zugestimmt hat. *Bundestagsdrucksache*. 15/37 vom 6. November 2002. URL: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/000/1500037.pdf>. **21.** Messmer W. B., Yordan C. The origins of united nations global counter-terrorism system. *Historia Actual Online*. № 22 (Primavera). 2010. R. 173. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3671376>. **22.** Ulfstein G. Terrorism and the Use of Force. *Security Dialogue*. Vol 34. No 2. June 2003. pp. 153-168. URL: <http://ulfstein.net/wp-content/uploads/2012/08/Terrorism-and-the-Use-of-Force.pdf>; Bruha Th., Bortfeld M. Terrorismus und Selbstverteidigung Voraussetzungen und Umfang erlaubter Selbstverteidigungsmaßnahmen nach den Anschlägen vom 11. September 2001. *Vereinte Nationen*. 2001. № 5. S. 161-167. URL: https://zeitschrift-vereinte-nationen.de/fileadmin/publications/PDFs/Zeitschrift_VN/VN_2001/Heft_5_2001/01_Beitrag_Bruha_Bortfeld_VN_5-01.pdf. **23.** Bote M. Obespechenye mezhdunarodnoho myra y bezopasnosti y pravo vooruzhennykh konfliktov. *Mezhdunarodnoe pravo = Völkerrecht / V. H. Vytsum [y dr.]*; per. s nem. / [V. Berhmann, pred., sost.]; [nauch. Red. y sost. ukaz. T. F. Yakovleva]. Moskva: Ynfotropyk Medya, 2011. S. 832. **24.** Operation Enduring Freedom comes to an end. By DOD News, Defense Media Activity December 29, 2014. URL: https://www.army.mil/article/140565/Operation_Enduring_Freedom_comes_to_an_end/. **25.** Resolute Support Mission in Afghanistan from 18 Jul. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm?selectedLocale=en.

Savchuk Kostantyn. The international legal characteristic of NATO's collective defence operations, organized on the basis of Art. 5 of the North Atlantic Treaty

The article deals with the only case involving the collective defence mechanism enshrined in Art. 5 of the 1949 North Atlantic Treaty. This was the result of the terrorist attack on September 11, 2001, which, upon receiving the necessary evidence, was regarded by NATO as an armed attack on an Allies. The USA and the UK (and, in a short span of time, and several other Allies) launched collective defence operations in Afghanistan (striking camps targeting al-Qaeda terrorists and Taliban military personnel), having previously notified the United Nations Security Council (in accordance with Article 5 of the 1949 Treaty) and the Secretary General of NATO. The North Atlantic Organization, in turn, did not take part in the implementation of these measures, and only

through its own military forces (at least initially) supported the anti-terrorist operation in Afghanistan by conducting Operation «Eagle Assist» in the United States (from 9 October 2001 to 16 May) 2002), and in the Mediterranean – «Active Endeavour» (from October 26, 2001 to October 9, 2016). Moreover, the basis for their conduct was also Art. 5 of the North Atlantic Treaty.

With developments in Afghanistan, NATO, on its own initiative, has taken on an additional role – leading the UN International Security Assistance Force (ISAF), which is essentially a peacekeeping force, organized by the UN Security Council. Operation «Enduring Freedom», as well as ISAF functions, was phased out at the end of 2014, but not in connection with the implementation by the UN Security Council of measures necessary to restore and maintain international peace and security (which could be considered the creation of ISAF), and because of the readiness of the Afghan forces, they have fully assumed responsibility for the security of their countries. Although, since January 1, 2015, the USA and NATO have launched new operations in the country: the first in the field of counter-terrorism, the second in the field of improving the security training of Afghanistan forces.

Key words: North Atlantic Treaty, collective defence.

УДК 341.17

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-191

I. М. ПРОЦЕНКО

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМІВ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У РАМКАХ ОБСЄ*

Проаналізовані основні механізми ОБСЄ з мирного вирішення міжнародних спорів, а саме: Валлеттський механізм, Комісію ОБСЄ з примирення, Суд з примирення і арбітражу та Директивне примирення. Основна увага приділена змісту цих механізмів та порядку їх реалізації. Розглянуті недоліки, що зумовлюють невикористання даних механізмів державами-членами ОБСЄ.

Ключові слова: мирне вирішення міжнародних спорів, примирення, арбітраж.

© ПРОЦЕНКО Ірина Миколаївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID 0000-0001-6404-1061; e-mail iraprochenko@ukr.net

* Стаття виконана в рамках наукового проекту «Правові засади миротворчої діяльності міжнародних регіональних організацій у контексті відновлення територіальної цілісності України»